

KOMLÓSI SÁNDOR

PÉCSI ÓVODÁK 1867 ELŐTT

Az első pécsi magán kisdedóvó intézet 1845. február után megszűnt az óvónak, Koholzer Jánosnak a betegsége, "szólásra képtelen rekedése" miatt, amint erről korábbi tanulmányomban beszámoltam.¹

A nádor 1845. dec. 24-én kelt leiratára 1846. január 19-i keltezéssel, a tanácsülési jelentés felsorol a pécsi intézetek közt egy kisdedóvó intézetet.² Azt nem tételezhetjük fel, hogy 1845 februárjában azt bizonyítja a tanács, hogy Koholzer az intézet folytatására végképp alkalmatlanná lett, mégis azt jelentik egy évvel később a palatinusnak, hogy működik a városban óvoda, ha ez nem másik intézmény.

Valóban új óvodát alapított Siegrist János* kisdedóvó tanító. Az óvoda alapításának pontos időpontjára vonatkozó dokumentumot eddig nem sikerült találnom, de 1846 elején a fenti tanácsi jelentés szerint már működik. 1848. november 9-én kelt saját kézzel a tanácshoz címzett beadványában, melyben a városi erdőből fát kér intézete számára, így ír: "...az intézet a városnak eddigelé nem esett terhére". Tudja, hogy a város e vészteljes évben szerfelett meg van terhelve kiadásokkal, de mivel sehonnan máshonnan nem sikerült ezt a szükségletet kielégítenie, noha az intézet hasznos, 150—180 gyermek nyer folyvást nevelést és oktatás benne, köztük a legszegényebb lakók gyermekei is, a városhoz fordul.³ A kérést támogatja Haas Mihály plébános mint a kisdedóvó igazgatója. A tanács kiadja az ügyet a főügyésznek, aki nyilatkozatot kér Siegristtől arra vonatkozólag: megkapja-e és mennyit az óvoda számára tett alapítvány kamatait.⁴ Az óvó megírja, hogy a 3475 ft 30 kr tőke ka-

*A szerző az eredeti iratokban, cikkekben alkalmazott írásmód mellett döntött, mert nem lehet megállapítani az egyetlen helyes formát. (Szerk.)

¹Magyar Pedagógia, 1984. 3. sz. 319. o.

²BmL. Pécs város iratai 149/1846. Jelentés a városban főnálló intézetekről (Válasz a 2094/1845. nádori számú leiratra).

³BmL 676/kgy. 1849. — Siegrist János kisdedóvói tanító kérése a Tanácshoz (5059/1848. mutatóbeli szám).

⁴BmL. 676/kgy. sz. 1849. (5313/1848. mutatóbeli szám).

matát negyedévenként megkapja, ez az egyetlen javadalma, lakbérét, évenként 200 ft-ot a püspök fizeti. A főügyész kiszámolja, hogy évi 288 ft-ot kap kamatként, ehhez járul a gyermekektől szedett havidíj, ezekkel együtt évi 712 ft-ra rúg a jövedelme, ez szerinte egy tanítónak elegendő, hiszen a nagyobb nemzeti iskolai tanítónak feleannyi fizetése sincs. A tanács e javaslat alapján a kért két öl fát nem szavazza meg. A főügyész azonban elfelejtette beszámítani azt, hogy egy nemzeti iskola tanítója nem a maga költségén tartja fenn az iskolát, Siegrist pedig óvodájának minden költségét maga fedezi jövedelméből.

Az intézmény fenntartása anyagilag továbbra is nehéz lehetett. Talán az alapítványi kamatokat is megvonták, mert 1852-ben Haas Mihály könyvében így ír: "...az alapítványt a forradalmi idők alatt elemi iskola számára változtatták át. Az alapítvány szentsége azonban sürgősen azt követeli, hogy a városnak ez a jótékony intézete fenntartassék, mégpedig az alapító szellemében kisdédóvintézetként."⁵ 1858-ban Siegrist János templomi orgonistának,⁶ majd városi zeneiskolai tanárnak pályázott,⁷ mely állásokat meg is kapott és hosszabb betegsége kivételével el is látott. 1859. február 16-án mint a pécsi elemi főiskolák és reáliskolák zenetanítója halt meg.⁸ Feleségének ezután nyert erkölcsi bizonyítványából tudjuk, hogy férjét támogatta (segítette) a lányok kézimunkára oktatásában.⁹ Tanítói állás elnyerésére beadott pályázatában pedig ezt írja: "...Ez okból én élethivatásomul a kisdédóvintézetek oktatási pályát mellyet boldogult férjem oldala mellett kilencz éven keresztül oly sikeresen vivék — tűztem ki."¹⁰ Eddig, a levéltári kutatásaim alapján megtalált dokumentumok szerint ezeket lehetett megállapítani a második pécsi óvodáról.

Erről az óvodáról vannak szakirodalmi adatok is. A "Kisdédóvintézeteket Magyarországon terjesztő Egyesület Évkönyve" 1858-ról regisztrál óvodát Pé-

⁵Gedenkenbuch der k. freien Stadt Fünfkirchen — von dr. Michael Haas. — Fünfkirchen, 1852. 120. o.

⁶BmL. Pécs város tanácsának Mutatója 1858. 3930 XXb.

⁷Uo. 7586. XXb.

⁸BmL. Pécs város tanácsi iratai 1428/Xh. 1859: Dobszay Antal ig. bejelenteti Siegrist János halálát a Tanácsnak. Kelt febr. 19. 1859.

⁹BmL. Pécs város tanácsi iratai 3303/XXb. 1859. ápr. 28.: Christina Siegrist Wittve bittet um ein Sittenzeugnis. — "...ihren Gemahl durch Unterricht der Mädchen in Handarbeiten unterstützt habe".

¹⁰BmL. Pécs város tanács iratai 6157/XVI. c. 1859. aug. 23. — Siegrist János özvegye, szül. Schröpfel Krisztina esedezik, hogy Budai külvárosi al-tanítói állásra kineveztessek.

csett 1847-ben és 1858-ban.¹¹ Igen bőven ír a Pécsi Naplóban 1900-ban Németh Béla,¹² bár a közben eltelt ötven év miatt több pontatlan közlése is van, mint látni fogjuk. Az első óvodához kapcsolja például a másodikat: "Az óvó nem sokáig volt Baumholczer (helyesen: Koholzer) keze alatt, midőn a belvárosi templomban kántornak választották Sziegriszt Jánost, a mostani Sziegriszt bácsinknak (a harmadik óvoda alapítójáról van itt szó) bátyját, aki egyúttal átvette Baumholczer Óvodáját is." Nincs semmi nyom arról, hogy átvette volna az előző óvodát. Németh szerint úgy látszik, hogy Pécs városnak ekkor az volt a célja, falusi analógiák alapján, hogy a "gyermekóvó-intézet tanítóságát" a belvárosi kántorsággal kössék össze. Láttuk, hogy több mint tízévi óvodai tevékenység után maga pályázta meg a kántori állást. Németh azt is megírja, hogy az óvoda "tágas kerthelyisége hinták s más kisebb tornajátékok felállítására igen alkalmas volt". Ebben az időben — Sziegrist János még nőtlen lévén — a lányok óvását Angspergerné, egy szép barna asszony vállalta magára. A város azonban, "mint a hír mondja, erősen meghagyta Sziegrisztnek, hogyha hivatalát elveszteni nem akarja, házasodjék meg s vegyen el oly nőt, ki ért a gyermekóváshoz, sokkal illendőbb dolognak tartván, hogy egy férj s ennek neje vezessék együtt az óvót, mint két idegen: egy férfiú és egy nő." Németh szerint Sziegriszt nősülése után az intézet elvesztette volt közjellegét s magánintézetté vált, melyet Sziegrist János, de főképp fáradhatatlan neje, ki még női kézimunka iskolát is nyitott, tartották fenn. Az általam talált adatok szerint Pécs eme második óvodája is végig magánóvoda volt, melyet anyagilag támogatott a püspök, az egyházi jellegű óvodai alapítvány és néha a város. Ez a közlemény tájékoztat arról is, hogy működése során az óvoda többször költözött más házba. Valószínűsíthető, hogy ebben is az anyagiak játszottak döntő szerepet.

Németh cikkéhez kapcsolódva nyilatkozott erről az óvodáról Szigriszt József is, a fiatalabb testvér, a harmadik pécsi óvoda alapítója és vezetője.¹³ "...az általam 40 évvel ezelőtt létesített óvóintézet volt Pécsen az első (kiemelés az eredetiben) szorosán vett kisdedóvó intézet, mely a kisdedóvás ügyét szakszerűen fölkarolta". Megállapítja: "...igaz, hogy voltak korábban is óvodák, de a 40—50-es években mindazon magánintézményeket, melyekben a

¹¹A Kisdedóvóintézeteket Magyarországon terjesztő Egyesület évkönyve 1858-ról. — Szerk. Ney Ferenc, Pest, 1859. 51—52. o.

¹²Németh Béla: Kisdedóvó Pécsen 40 évvel ezelőtt. = Pécsi Napló, 1900. július 25. 2. o.

¹³Kisdedóvó Pécsen 40 évvel ezelőtt. (Szigriszt József írja Németh Béla közleményére.) = Pécsi Napló, 1900. július 27. 3. o.

7 éven aluli gyermekeket foglalkoztatták: óvodáknak nevezték. Pedig csak névleg voltak azok, mert ezek egytől-egyig mind előkészítő iskolák voltak, melyekben a gyermekeket írni, olvasni, számolni és kötni tanították. Szigriszt János intézete szintén ilyen előkészítő iskola volt."

Az 1840-es évek közepén a pesti kisdedóvóintézet néves igazgatója, Ney Ferenc, néhány óvoda meglátogatása során meg is fogalmazta azt az új szemléletet, amelyet a Terjesztő Egyesület hivatalosan is képviselt: "...Kisdedin-tézetben, melly apró ismeretek gyűjtésével csak előkészít a' jövendő valóságos tanulásra, tudást vadászni értetlenség. Itt meg kell elégedni azzal, hogy a' kisdedeket saját gyermeki elemökben boldogoknak, 's jó szoktatások által erkölcsiségre, vallásos érzelmre, illedelemre, rendre, tisztaságra stb. vezéreltetve tapasztaljuk. ...Ha a szülék csak azért küldik kisded intézetbe az apró gyermekeket, hogy ott mindjárt olvasni, írni tanuljanak,... bizony nem ígérhetni sikeres jövőt a kisdedóvásnak." A "nagylelkű emberbarátok"-hoz, a "nemes szívű pártfogók"-hoz így szól: "Ne engedjétek a' kisdedóvó intézeteket tanulásra kényszerítő tanodákká törpülni."¹⁴ Úgy látszik, hogy az 1850-es évek végére az illetékesek Pécssett is elfogadták a fenti alapelvet, ugyanis a pécsi tanács ülésében 1858. május 10-én hivatalosan megállapították: "Miatán a Pécssett fennállott Kisdedóvó Intézet úgy mint eddig létezett, a kisdedóvás eszméjének távolról sem felelt meg".¹⁵ Ugyanezt fogalmazta meg a megyéspüspöknek, Girk Györgynek küldött tanácsi irat: "Kisdedóvoda az ezen intézetekkel összekapcsolt eszmék foganatosíthatásának meg nem felelt, s e miatt annak egyelőre megszünttetése felsőbb helyi rendelet folytán elrendeltetett volna,..."¹⁶ A püspök a Tek. Pécsvárosi Császári Királyi Polgármesteri Hivatalnak címzett válaszlevelében ezt írja: "...a Tek. sz. kir. Pécs Városa nagyérdemű tanácsának véleményében tökéletesen osztozván..." (uo. a 1265/1858. püspöki számú irat). Ez az alapállás nyilvánul meg akkor is, amikor Szigriszt József magántanító óvoda létesítésére kért engedélyt és a pécs-püspökmegyei hatóság pótlólag kéri igazolni, hogy "...ő, képességi bizonyítvánnyal bír ily intézetet sikerrel vezényelhetni; minő bizonyítvány a

¹⁴Ney Ferenc: Egy kis utazás: 's néhány szó a' kisdedóvás ügyében. — Társalkodó, 1845. Pest: július 6kán. 54d. szám 213–216. o. — Az idézetek sorrendben a 214., 215. és 216. oldalról valók.

¹⁵BmL. Pécs város tanács iratai 3934/VII.d. 1858. — A kisdedóvó iránt. Előadatott 1858. máj. 10. (1763 jksz.) Városi tanács átirata tek. s főtisztelendő káptalannak 1858. jún. 8-i keltezéssel.

¹⁶BmL. Pécs város tanács iratai 5554/Xd. 1858. júl. 15-én kelt levele Tanácsnak Girk György megyéspüspöknek.

tisztelettel visszacsatolt irományok közt nincsen, ama bizonyítvány a végzett képezdei folyamról, a kisededővodára nézve elégtelen lévén, mert eme kisededekkel egészen más elvek szerint kell elbánni, mint a nagyobbakkal."¹⁷

A fentiek alapján megállapítható, hogy az első pécsi magánóvodának 1845 februárjában bekövetkezett megszűnése után már 1846 elején, tehát egy évvel később, működött a Siegrist János által vezetett, szintén magán kisededővó intézet, melynek 150–160 óvodása is volt. Ez is megszűnt 1857 végén, 1858 elején, mert vezetője kántor, illetve zenetanár lett. Mindkét intézmény valóban iskolás rendszerben működött, így az 1850-es évek végén már nem felelt meg az óvodázás elveinek.

A városi tanács foglalkozott az 1858. május 10-i ülésén az óvoda megszűntével előállott helyzettel, és mivel az eddigit nem tartotta megfelelőnek, viszont "az e célra szánt alapítvány után nyert kamatokból pedig alkalmas intézet fel nem állítható, ennél fogva a cs.k. megyehatóságtól 1857. martius 19-én 11.075 sz. a. érkezett leirat szellemében a községtanács elhatározta az újjólag megpendített kisededővási eszmével mindaddig felhagyni, míg e célra elegendő pénzerő rendelkezésre nem álland."¹⁸ Ezzel teljesen egyetértett a püspök is, egyúttal megírja, hogy az alapítványi tőke 1390 ft 22 kr, az évi kamat 69 ft 30 2/4 kr.¹⁹

Egy évvel később, 1859. június végén Szigriszt Josef Privat-Lehrer német nyelvű beadvánnyal fordul Pécs magisztrátusához óvoda létesítésének engedélyezéséért. Hivatkozik arra, hogy ebben a szabad királyi városban az iskolaügy máris a legmagasabb virágzási fokot érte el, mert a magisztrátus gyakran bizonyította érzékenységét a nevelés- és oktatásügy támogatása iránt, ezért meri kérni egy kisededővóintézet (Kleinkinderbewahranstalt) megnyitására az engedélyt, mely intézet iránt általános kívánság nyilvánul meg. Bizonyítványt csatol a preparandia dicséretes eredményű elvégzéséről, altanítói működéséről Pest-Budán, ahol kisededővóintézetben látogatott, tanított, és így elég alkalma volt megismerni ezen intézmény belső életét és feladatát, végül tanácsai igazolást erkölcsi-politikai magatartásáról.²⁰ Július 1-én már el is készült az előadói fogalmazvány a döntésről, melynek alapján átír a város a

¹⁷BmL. Pécs város tanács iratai 6261/X b/I 1859. Girk György püspök 1859. aug. 27-én kelt válasza Szigriszt József óvodaalapítási kérésére.

¹⁸Lásd 15. sz. jegyzetet.

¹⁹Lásd 16. sz. jegyzetet.

²⁰BmL. Pécs város tanács iratai 4801/X b/i 1859. június 27-én kelt: An Einem Löblichen Magistrat zu Fünfkirchen unterthänigste Bitte des Josef Szigriszt Privat-Lehrer.

püspöknek: "Szigriszt József itthelyi magántanítónak az e Városban kisededővó intézetnek nyithatására a Tanács által engedelem adatván" kéri az e célra alapított tőke kamatainak Szigriszt részére történő utalványoztatását.²¹

Július 17-én a városi tanács jelentést tesz a cs. és kir. megyei hatóságnak, hogy Szigriszt Józsefnek megadta az engedélyt a kisededővó megnyitására, mivel már volt is ilyen, másrészt a nevelés- és oktatásügy előmozdítása szükséges. A magisztrátus kéri a cs. és kir. Helytartótanáctól, hogy jóváhagyó záradékkal pártfogolja kegyesen a döntést. A városnak nem lesz kiadása az intézetre, mert a folyamodó saját kockázatára ajánlotta létesíteni.²² Augusztus 2-án a püspökmegyei hatóságához is átír a tanács: a kisededővóintézetet szükségesnek tartja, s mivel a kérelmező a képzettségét igazolta, nem merült fel aggály, hogy a püspökséget megkérjék az engedélynek az illetékes magasabb helyen való jóságos kieszközlésére. Ha az engedélyt a magasabb fórum megadja, kéri, hogy a Scitovszky püspök által, ittléte alatt a már fennállott kisededővoda pártolására alapított tőke kamatait a most szándékolt óvoda számára biztosítsa.²³

A püspök a magisztrátus levelére azt válaszolja, hogy az újonnan alapítandó kisededővó tervével egyelőre több okból fel kellene hagyni: "...az alapítványi tőke sokkal csekélyebb, semhogy annak kamatai elégségesek lehetnének a tanítónak ellátását biztosítani, de a Magas Kormány sem engedélyezhetné a kisededővó intézetnek felállítását ily csekély alapítvány mellett, "ezért az augusztus 2-i átirattal kapcsolatban kéri a tanácsot, hogy Szigriszt Józsefet "boldogabb idők békeséges bevárására utalni szíveskedjék".²⁴ A tanács augusztus 23-án bővebb felvilágosítást terjeszt a püspök elé: "...folyamodó a kérdéses kisededővóintézet alapítványi tőke utáni kamatra semmi igényt nem tartván, sem az alapítványi, sem pedig a város községi pénztárából mitsem kíván, hanem csupán egy saját költségén s kezére egy magános kisededővóintézetet felállítani kíván." Alázatosan megjegyzi, hogy "a fentebb idézett átiratunkban említett segélyezést csak az intézet célszerűbb létesíthetése

²¹Lásd 20. sz. jegyzetet. — Josef Szigriszt bittet um die Bewilligung eine Kleinkinderbewahranstalt hierort eröffnen zu dürfen (fogalmazvány júl. 1. kelettel). — Levél mélt. Girk György megyéspüspök úrnak, Helyben, július 9/859.

²²Lásd 20. sz. jegyzetet. — Bericht an die hochl. k. k. Comitats Behörde, Hier, 1859. július 17.

²³Lásd 20. sz. jegyzetet. — A pécsi tanács 1859. aug. 2-án kelt: An der hochhehrwürdige Bischöfliche Ordinariat.

²⁴BmL. Pécs város tanács iratai 5815/X b/i 1859. aug. 5. (püspöki száma 1366/1859.) — Pécsi püspök Tek. Cs. kir. Pécs városi tanácsnak.

végett kértük, miután annak létrehozását igen szükségesnek tartjuk". És ismételtén kéri az augusztus 2-i átiratukban kifejtett okoknál fogva az ilyen intézet felállíthatására szükséges engedélynek a folyamodó részére kegyes kieszközlését.²⁵

A püspöknek a cs. kir. Polgármesteri Hivatalnak küldött gyors válaszában a következők állnak: "Midőn magánosok hasznos intézetek — minő kétségkívül a kisdedóvoda is — alapítani és felállítani akarnak, a magas cs. kir. kormány eme buzgó törekvést nem csak nem gátolja, sőt azt örömmel fogadja is, de érdekében fekszik, miszerint ily hasznos intézet felállíthatási elegendő alaptőkével bírjon és szakértőnek vezénylete alá helyeztessék. Ezen alapelv nyomán a pécs-püspökségi hatóság a tanácsnak augusztus 23-i 5815. sz. alatt kelt nagyra becsült átirata kapcsán nem fog késni a kérelmező Szigriszt József magántanító úrnak tervét ajánlólag felterjeszteni, mihelyt a kérelmező kimutatandja, hogy ő a) képes saját költségén kisdedóvodát felállítani, minden szükségességekkel felszerelve állandóan fenntartani, 2-szor hogy ő képességi bizonyítvánnyal bír ily intézetet sikerrel vezényelhetni, minő bizonyítvány a tisztelettel visszacsatolt irományok közt nincsen, ama bizonyítvány a végzett képezdei folyamról, a kisdedóvodára nézve elégtelen lévén, mert eme kisdedekkel egészen más elvek szerint kell elbánni, mint a nagyobbakkal." Felkéri a polgármesteri hivatalt, hogy folyamodót a fentiek kimutatására szólítsa fel.²⁶ A tanács augusztus 29-én kelt levelében értesíti Szigriszt Józsefet a feltételekről és végezetül így fejezi be az iratot: "Annál fogva kérelmének ez uttal hely nem adathatik."

Azonban szeptember 6-án már megfogalmazza a tanács a püspöknek az újabb beadványt az óvoda felállításáért, átküldve az újonnan felszerelt kérvényt és kérve a terv ajánlólag felterjesztését. A kérelem kimondja, hogy Szigriszt képes saját költségén kisdedóvodát felállítani és minden szükségességekkel felszerelve állandóan fenntartani, továbbá "...mihelyt a szükséges engedélyt megnyerendi, lekötelezi magát, hogy a pesti kisdedóvodában a jelen korszakhoz képest még heányzó képességet magának megszerzi és ily intézetet sikerrel vezényelhet."²⁷ Szeptember 24-én a cs. k. megyei hivatal átír a tanács-

²⁵ Lásd 24. sz. jegyzetet. Püspöknek Pécsi Tanács 1859. aug. 23-án.

²⁶ BmL. Pécs város tanács iratai 6261/X b/i 1859. aug. 27. Girk György a tek. Pécs városi Cs.Kir. Polgármesteri Hivatalnak.

²⁷ BmL. Pécs város tanács iratai 6342/1859. — Magistrat der K. Freistadt Fünfkirchen levele Girk György püspöknek, kelt 1859. szept. 6. — expedálva szept. 9. (fogalmazvány).

nak, hogy a cs. k. Helytartótanácsi osztály e hó 17-i 19954. sz. rendelete szerint véleményes nyilatkozatot adjon arról, hogy a kiseddóvó intézet szándékolt létesítésénél a kérelmezőnél politikai szempontból semmi kétely nem forog fenn.²⁸ Október 1-i keltezéssel, október 3-án expedálták a választ a szeptember 24-i, 8632. sz. iratra, miszerint Szigriszt József óvodaalapítósával kapcsolatban politikai szempontból semmi kétely nem merült fel. Ismét aláhúzzák, hogy igen nagyon kívánatos, hogy az előző években már itt fenn állott általánosan szükséges intézet ismét megnyitvatnék. Ilyen körülmények mellett a magisztrátus kéri a megyei hivatalt, hogy a cs. k. soproni helyhatósági osztálynál pártfogolja és eszközölje ki a kérdéses intézet létesítési engedélyét.²⁹

Ilyen sok, bár viszonylag gyors, mindössze 5 hónapos bürokratikus eljárás után 1859. november 29-én kelt püspöki átiratban kap értesítést a cs. kir. Pécsvárosi Polgármesteri Hivatal arról, hogy "a soproni cs. kir. Helytartósági osztály f. év nov. 18-án 24 644 sz. alatt kelt ...határozménye által Szigriszt József magán tanító úrnak engedelmet adott arra, hogy Pécs városa kebelében, katolikus gyermekek számára kiseddóvodát nyithasson, felsőbb e tekintetben menesztett rendeletek megtartásával mégis, s különösen, hogy kizárólag csak katolikus gyermekeket felvehessen, és csak katolikus tanítókat, tanítónőket vagy ápolónőket alkalmazzon ez intézetben."³⁰ Ugyanezen a napon kelt a megyei hatóságnak a pécsi magisztrátushoz küldött német nyelvű értesítése ugyanerről az engedélyről. Itt fel is sorolja azokat a "felsőbb rendeleteket", melyekre a püspök célzott. Ezek a cs. k. Kultusz- és Oktatási Minisztérium 1859. június 10-i F 506 sz. és ennek folyományaként 1859. szeptember 2-i 7981. sz. rendeletek, melyek értelmében az intézetbe csak katolikus vallású egyének járhatnak és alkalmaztathatnak.³¹ Ezen rendeletek eredeti szövegeit eddig még nem sikerült tanulmányoznom.

Érdeemes a hivatalos iratok áttekintése után megnézni azt is, hogy a szakirodalomban milyen adatok találhatók Szigriszt József óvodájáról. A már idé-

²⁸ Bml. Pécs város tanács iratai 7052/X b/i 1859 (előző szám: 6342/1859). K.K. Comitats-Behörde zu Fünfkirchen. — Kelt 1859. szept. 24. (Megyei szám: 8632.)

²⁹ Lásd 28. sz. jegyzetet. Bericht an die löbl. k.k. Comitats-Behörde, Hier, 1859. okt. 1.

³⁰ Lásd 27. sz. jegyzetet. Tek. Cs.kir. Pécsvárosi Polgármesteri Hivatalnak 1859. nov. 29-én Girk György püspök.

³¹ Bml. Pécs város tanács iratai 8647/X b/2 1859. nov. 29. — An den Magistrat, Hier. (Megyei szám: 10 504; vonatkozási szám: 7052) 1859. — 28. sz. jegyzet.

zett Németh Béla így emlékszik vissza: "...a nagyon ismert Sziegriszt János helyébe jött kevésbé ismert Sziegriszt Józsefben kezdetben nem helyeztek elég bizalmat — ezért az 1860-ban megkezdett kisdedóvót nem is lehet a Sziegriszt János által megkezdett óvóval ugyanazonosnak, hanem inkább folytatásának kell tekinteni."³² P. Szathmáry Károly szerint 1860-ban Pécsen Szigrist József nyitott magánóvodát a város támogatása mellett.³³ Várady Ferencnek a millenniumkor megjelent könyvében ez áll: "1860-ban Szigrist József, a hazai óvodaügy egyik legjelesebb úttörője, a város és a "Pécsi Takarékpénztár" segítségével állított föl magánjellegű óvót."³⁴ Rónaky Kálmán magáról az óvoda alapítójáról is ír: "A szabadságharc lezajlása után 1850-ben Szigrist József budapesti tanító, mint politikai fogoly Pécsre került fogházba, ahol hét havi elzárás után katonai szolgálatra ítéltetett. Be is sorozták az 52-ik gyalogezredbe. Az akkori törvények szerint a tanítók hadmentesek voltak. Ezen indokból kérvényt nyújtott be az uralkodóhoz, hogy a katonai kötelek alól fölmentsék. A kérvénynek hely adatott és három évi katonai szolgálat után szabadon bocsátották. Ez után Pécsen telepedett le és magán oktatás által tartotta fenn magát (ezért nevezte beadványában Privat-Lehrernek magát). De ez az állapot nem volt épp kedvére való, több után vágyott, magasabb cél lebegett szemei előtt: a kisdedek állandó nevelése, óvoda nyitása. Sok fáradság, sok utánjárás után, Girk György pécsi püspök közvetítése által a soproni Helyhatóságtól nyert engedély mellett Szigrist József megnyitotta az első magánóvodát Pécsen 1860. év február hó 1-én."³⁵ (Mi ma már tudjuk, hogy ez nem az első, hanem a harmadik pécsi óvoda volt.) A beszámoló folytatólag elmondja, hogy működését 7 gyermekkel kezdte (nevüket is felsorolta), s e csekély gyermekszám aggodalommal töltötte el és arra indította, hogy elsősorban az óvodát és annak célját megismertesse a közönséggel. Ezt nyilvános vizsgák és gyermekünnepélyek rendezésével érte el. Igyekezete eredménnyel járt: noha az első évben csak 38 gyermek látogatta az óvodát, a második évben már a legjobb családok gyermekei jártak ide és létszámuk 70-re gyarapodott. Már az első évben Obadich József tanácsnok befolyása által a város 4 öl tűzifával segítette, majd a püspök a Scitovszky-

³²Lásd a 12. sz. jegyzetet.

³³P. Szathmáry Károly: A magyar kisdedóvás és nevelés rövid története. Bp., 1887. 76. o.

³⁴Várady Ferenc: Baranya múltja és jelene. Pécs, 1896. I. kötet, 356. o.

³⁵Dr. Rónaky Kálmán: A pécsi jótékony Nőegylet óvó-intézete. — 40 éves fennállásának ünnepe alkalmából. — Pécsi Napló, 1900. jún. 24. 5. o.

féle 1700 forintos alapítvány 85 ft kamatát is kiutaltványozta az óvodának.

Hogy nem csupán a 40 éves évforduló alkalmából igyekeztek az akkor még élő alapító érdemeit nagyobbítani azzal, hogy az alapítást nehéznek tüntették fel, hanem az valóban nem volt minden probléma nélkül, azt mutatja néhány korabeli dokumentum. Újságcikk: "A pécsi kisdedóvoda mindig nagyobb virágzásnak indul. Szigriszt, ez intézet tanítója, igen ügyesen vezeti e nehéz pályán a kisdedeket; csak az a kár, hogy nem minden szegény vehet részt ezen üdvös nevelésben, nem győzván a havipénzre. Kívánatos volna e célra egy szép alapítvány!"³⁶ Szigriszt nehéz anyagi helyzetét mutatja, hogy félévi házbér tartozását többszöri felszólításra sem tudta kifizetni, már pör útján akarták behajtani,³⁷ mikor az ügyészi hivatal jelenti, hogy már kifizette.³⁸ Óvodai működésének első éve végén ezt írja a tanácsnak: "...az imént tartott nyilvános vizsga alkalmával a Pécs városi kisdedóvó intézetben bebizonyítottam az eredményt a jó tanítási rendszeremnek, míntsint azt is, hogy ezen vállalat nékem sok kiadásokra ad alkalmat; hogy tehát ne legyen készletve ezen vállalattal az utóbb említett ok miatt felhagyni, mely oly annyira üdvös a közönségre nézve: alázatosan esedezem nékem a kamatot... évenként az említett kiadások fedezésére megszavalni és e részben Mélt. Püspök urat felkérni."³⁹ Obadich tanácsos elküldte a kérvényt a püspöknek támogató levél kíséretében: "...minthogy a folyamodó az általa tartott nyilvános vizsga alkalmával a jövő tanítási rendszert", valamint sok kiadását is bebizonyította, a kérés teljesítését kéri.⁴⁰ A püspök intézkedik a kiutalásról "mindaddig mégis, még a jelen minőségben buzgalommal hivatását teljesítendvén, e jutalomra magát érdemessé teendi. Megjegyzem egyúttal, hogy a tőkének kamatjait a jövőben is csak oly tanítónak fogom kiadatni, a ki hív katolikus vallású lévén általam

³⁶Mendlik Ágoston: Pécs. — Városi levelek. XIX. — Katholikus Néplap, Pest, Szt. István Társulat, 13. évf. 1860. július 26. 30. sz. 244—45. o.

³⁷BmL. Pécs város tanács iratai 1249/XX a. 1860. febr. 28-i keltezéssel. A tek. Szállásoló Bizottmányok jelenti pénztári ellenőr. — Márc. 4-én kelt: levél Szigriszt József kisdedóvodai tanító úrnak; levél nagy Imre ügyvéd úrnak.

³⁸BmL. Pécs város tanács iratai 2694/1862. sz. ügyészi hivatal tanácsnak Szigriszt József befizetéséről.

³⁹BmL. Pécs város tanács iratai 351/XXb 1861. Szigriszt József Tanácsnak (érkezett jan. 2.).

⁴⁰BmL. Pécs város tanács iratai 47/861. jan. 7. levél Girk püspöknek.

fog kisdedóví tanítónak kineveztetni és a ki a kisdedek szíveibe a valódi katolikus szellemet fogja beoltani."⁴¹

A kamat azonban nem bizonyult elegendő anyagi segítségnek, azért 1861 őszén mint a kisdedóví-intézet tulajdonosa ismét támogatást kér: "Mután pécsvárosa nagyrabecsült községe által a kisdedóví intézet (aláhúzás az eredetiben) még a volt tanító, Koholczer úr alatt, kegyesen éven át egynéhány öl fával jutalmaztatott meg, és miután e kegyben alólírt is részesülni óhajtanék: alázatosan esedezem és kérem, szíveskedjék fáradozásomat tekintetbe venni és engem szintúgy mint Koholczer urat a fentérintett kegyre méltónak tartani."⁴² 4 öl ágfát ki is utalnak az óvodának, 1863-ban azt kéri, hogy a 4 öl fát évenként egyszer s mindenkorra utalványozzák, 1864-ben kéri megemelni a mennyiséget, mert nem elég a fűtésre.

1862-ben hosszabb iratot nyújt be a tanácsnak: "Alólírt életének legszebb feladatának számítja, ily nemes intézetnek tanára lenni... nem haszonlesés. egyedüli ösztönöm, mely végett e pályát választám; de miután minden tervnek kiviteléhez szükséges anyagi eszköz ... kérem, hogy ezen intézetet vagy egészen vegye felügyelete alá, mint más városok, avagy szíveskedne részemre egy alkalmas lakást természetben vagy pénzben adni, hogy feladatomban megfelelni képes legyek, mivel ellenkező esetben a gyermekektől vagy nagyobb díjt kellene követelnem, hogy a lakbért fedezhesse, és így a szegényebb sorsú gyermek ezen intézetből végkép kizárva lenne, avagy késztetve lennék ezen intézettel egészen felhagyni, ami a legvalószínűbb következménye lenne a díjnak felemelése után. A mi az elsőt illeti, hogy t.i. ezen intézetet a község vegye át, már tavall volt szó a községtanácsánál, de mi eredménye sem lőn ezen indítványnak, ... ezen folyamodványommal újólág emlékezetbe hozám... reményelem, szavam visszhangra találand."⁴³ A tanács kiadta az ügyet a tanodai választmánynak. Ez elismerte, hogy a kisdedóvodákat általában javasolják és elismerik, de a város pénzügyi körülményei jelenleg nem engedik meg, hogy teljesen hatósági költségen fenntartassék, mégis az általa kisdedóvónak használandó helyiségek lakbére bizonyos meghatározott összegben utalványozandó lenne segélyezésként, hogy addig, míg más rendelkezés nem tétetik, a kisded-

⁴¹BmL. Pécs város tanács iratai 47/1861. Püspök városi tanácsnak 1861. jan. 26. (254. püspöki szám.).

⁴²BmL. Pécs város tanács iratai 6384/1861. Szigriszt József néhány öl fát kér a tanácstól 1861. okt. 19-én.

⁴³BmL. Pécs város tanács iratai 5520/1862. Szigriszt József kérvénye kisdedóvodai intézete tárgyában 1862. szept. 8-án a Tanácshoz.

óvoda jelen állapotában fenntartathasson.⁴⁴ A folyamodvány nem hozott lényegi változást.

1864-ben ismét javaslattal él a tanácsnál: "...e napokban a tanodai ügyek rendezése ... figyelembe vétetett, az óvoda nem", ezért két ajánlatot tesz: évi rendes fizetést és szabad szállást kér, s ekkor ingyen járhatnak a gyermekek az óvodába, vagy csak szabad szállást, de ekkor a gyermekek havidíját kötelesek fizetni, a tanács pedig legalább 20, a körülményekhez képest még több szegénysorsú gyermeket ingyenes helyre ajánlhat. Hivatkozik arra is, hogy 4 éven át ezen intézetben tanúsított buzgó fáradozásával és hasznavehetőségével a tanodai főigazgató elismerését is kiérdemelte.⁴⁵ Beadványához mellékelte Klivényi pécsi kanonoknak és Jónás pécsmegyei főtanfelügyelőnek "Bizonyítvány"-át, mely szerint "...a pécsi kisdéd-óvoda vezetője és tanítója mind szakismeretének, mind lankadatlan fáradozásainak oly kitűnő jelét adta, hogy őt ezért, valamint a nagyságos győri iskolatanácsos dicséretekkel halmozta, úgy a hozzá járó gyermekek szülői is átaljában kivétel nélkül magasztalják és becsülik." A maguk részéről sikeres tanítása, célszerű bánásmódja és erkölcsös élete szempontjából ajánlják pártfogásra.

Az óvodával kapcsolatban a továbbiakban a pécsi Kalauz című folyóiratból, amely szakközlöny az elemi tanügy és népnevelés barátai számára, idézünk fel híradásokat. 1866. január 25-én a pécsi kisdédóvoda javára fényes táncvigalomra hívja meg a közönséget a lap.⁴⁶ Nem sokkal később arról ad hírt, hogy Pécs országgyűlési képviselője sorsjegyen nyert és nyereményéből a sorsjegyárusnak, akitől a sorsjegyet vette, 100 forintot ajándékozott. Az azonban az összeget csak jótékony célra fordításra fogadta el és belőle 25 ft-ot a tek. városi polgárnagy úrnak a Pécssett alapítandó kisdédóvoda javára küldött. A lap így kommentálja az esetet: "Hogy az első adomány a szerencsés sorsjegyből származott, kedvező előjelnek tekintetik a keletkező városi óvodára nézve, melynek mielőbbi fölállítása nemcsak üdvös intézmény, de városunk egyik főhiányát pótolandja."⁴⁷

⁴⁴Bml. Pécs város tanács iratai 6534/1862. A tanodai választmány Szt. Mihály hó 9-i üléséből. Kiadva 1862. okt. 7.

⁴⁵Bml. Pécs város tanács iratai 619/1864. Szigriszt József évi díjaztatásáért 1864. febr. 1-én iktatva. Bizonyítvány kelte 1864. jan. 29. és 30.

⁴⁶Kalauz. — Szakközlöny az elemi tanügy és népnevelés barátai számára. Tulajdonos kiadó és felelős szerkesztő Szauter Antal, Pécs. II. évf. 1866. jan. 19. 16. sz. 250. o.

⁴⁷Kalauz, Pécs, II. évf. 1866. márc. 2. 22. sz. 349–350. o.

1866 áprilisában Schneider István jeles pécsi tanító hosszabb cikkben foglalkozik a pécsi óvodaüggyel. Azt írja, hogy gyakran látogatja Szigriszt József "mintaintézetét", sőt tanított is benne. "Volt alkalmam tapasztalni, mint kell az ártatlan 3—4 éves gyermekekkel elbánni, s mily ügyesen kell a kérdéseket intézni, hogy a kicsinyek kényszerítve legyenek gondolkodni, s mind amellet a tanítás érdekes, vonzó legyen." Bámúlja, hogy Szigriszt mily ügyesen s élénken szemlélteti a legváltozatosabb érzéki tárgyakat, mily talá-lóan szövi be egyszerű elbeszéléseit. Rátér arra, hogy ez az óvoda magánin-tézet, s tulajdonosa egyedül viseli annak terhéét. Ez szerinte egyrészt lehe-tetlen, mert a kiadások tetemesek: szükséges egy jókora ház, kénytelen még segédtanítót is tartani, a gyermekek mellé szolgálat is szükséges, továbbá különféle játékszerek, melyek nem maradnak sokáig használható állapotban. Másrészt nem célszerű a magánintézet, mert csak a tehetősebb szülők járathatják ide gyermekeiket, a szegényebbek nem bírnak fizetni, így ki vannak zárva. Ezen lehetne segíteni, hiszen más kisebb városokban össze tudtak gyűjteni 8—10, sőt 16 ezer forintos alapítványokat, a 20 ezer lakosú Pécssett is össze lehetne valamit gyűjteni. Ha tudott adakozni itt a lakosság a felállítandó jogakadémiára, édes gyermekeik testi-lelki nevelő intézetére is tudna. Addig is, míg városi óvodákat lehet nyitni, óhajtja, hogy teljesüljön, a ma-gánkörökben beszélt hír, hogy a tanács segíteni szándékozik az óvodatulajdo-nost, minek ellenében köteleznék, hogy meghatározandó számú szegény gyermeket vegyen föl intézetébe.⁴⁸

A következő számban bejelentik, hogy az óvoda új házba tétetik át. "Mi, kik a helyiséget megtekintettük, ezt minden tekintetben célirányosnak s különösen a testi nevelés szempontjából előnyösnek találtuk. Az óvoda előtt egy szép kertecske terül el s ebben van a testgyakorló intézet is a kisdedek számára s eszerént ki merjük mondani, hogy nincs hazánkban oly óvóintézet, mely mind belsőszervezet-, mind a helyiségre nézve a pécsivel vetekedhetnék. A gyermekek minden utcai zaj-, lárma- és egyéb közlekedéstől elzárva, egy szép kertecskében, melyben fürdő is van, egész nap szabadon mozoghatnak, dalolhatnak, tanulhatnak s a szülők a legnyugodtabbak lehetnek, hogy gyermekeik jó helyre, biztos őrizet alá és jó kezekbe adattak."⁴⁹

Tavasszal arról ad hírt, hogy a pécsi Dalárda hangversenyének tiszta jövedelméből 20 ft-ot adományozott a pécsi kisdedóvodai alaptőke növelésére,

⁴⁸Schneider István: Néhány szó az első nevelésről, különösen a pécsi óvóintézet érdekében. = Kalauz, Pécs, 1866. II. évf. 28. sz. ápr. 13. 441—442. o.

⁴⁹Kalauz, Pécs, 1866. II. évf. 29. sz. ápr. 20. 461. o.

mely utánzásra méltó tettéért a nevelés barátai nevében köszönetet mond a lap.⁵⁰ Augusztusban közli, hogy Zentán kisededóvodát akarnak létesíteni, a felhívásukban idézték Deák Ferencnek egy óvoda megnyitásakor mondott szavait: "Az egymásra keletkező egyletek és intézetek sorában egy sincs oly nemes és szent célú vállalat, mely a közrészvétele és pártolást annyira megérdemelné, mint a kisededóvoda." Kommentár: "Jó lesz ezt Pécssett is meghallani, hol a kisededóvodák iránt igen nagy a részvétlenség, úgy, hogy Szigriszt József úr magán kisededóvodája alig teng."⁵¹

A folyóirat szeptemberi számában maga Szigriszt szól a szülőkhöz és gyámokhoz. Először is tudatja, hogy intézetében az új iskolaév október 1-én veszi kezdetét, majd tájékoztatja a szülőket az óvodák irányáról és az első (korai) nevelés hasznáról. "A kisededóvodák nem célozzák azon rendszéres tanítást, amely a rendes tanodákban adatik elő. A kisededek azonban az ülés és bábbá való idomulásnál többet is tanuljanak; mert a gépiesség előli a szellemet. — Én tehát azon irányt követem a rámbízott kisededekkel, amely koruk-, erejük- és hajlamaiknak megfelel, a legváltozatosabb érzéki tárgyak élénk szemlélése; egyszerű elbeszélése, az elme, szem és kéznek gyakorlata, vallásos és erkölcsös hatás, a beszédbeni gyakorlat, az életbeni engedelmesség és rendhez, más gyermekekkel társas élethez szoktatás, czélszerű, jól rendezett s lélekderítő játék, testgyakorlat és ének által, hogy előkészíttessenek az élet nagy iskolájára. — Minthogy a gyermekek korán óvandók azon veszedelmektől, melyek nemcsak testöket, de lelköket is fenyegetik, hát szükséges, hogy a gyermekek még azon időben küldessenek az óvodába, amidőn lelkök romlatlan s üres könyvhöz hasonlít. A szakértő tanító elő vigyázattal irand e könyvbe, hogy a művelődés nagy munkája a kívánt módon célhoz segíttessék. — Nagyon jól cselekednének hát a szülők, ha gyermekeiket már 3-ik életévökben — néha már korábban is — óvodák felügyelésére bíznák. — A serdültebb gyermekek az olvasás, írás és számtan első elemeiben, az arra alkalmas leánykák pedig a női kézimunkákban is oktattatnak."⁵² 1867. augusztusban közli a lap, hogy Esztergomban a kisededóvóegylet fővédnökévé Simor hercegprímást választották. Megjegyzi ezzel kapcsolatban: "Pécssett is akartak ily kisededóvó egyletet alapítani, de mindeddig csak óhaj mellett maradtunk. Már egyszer itt volna az ideje ez ügyben is valamicskét kezdeményezni."⁵³

⁵⁰Kalauz, Pécs, II. évf. 1866. márc. 2. 22. sz. 349—350. o.

⁵¹Kalauz, Pécs, II. évf. 1866. aug. 17. 46. sz. 732. o.

⁵²Kalauz, Pécs, II. évf. 1866. szept. 28. 52. sz. 829—830. o.

⁵³Kalauz, Pécs, III. évf. 1867. aug. 12. 45. sz. 360. o.

Rapos József szerint "Pécsten a 2-ik (magán) óvoda 1860. február 1-én nyitott Szigriszt József által, ki az előbbeni után hátra maradt s 1700 ft-ra növekedett alapítvány élvezetében részesül és a várostól 6 öl fát kap évenként; gyermekszám 85; vezetője Szigriszt József terjesztő egyesületi tag, 44 éves, nős, 4 gyermek atyja; segédei: neje és Werner Lina kisasszony; Városi óvodává tétele még nem sikerült; noha a tulajdonos azt több ízben kérte."⁵⁴ Néhány eddig nem ismert adalék mellett ebben a közlésben is van tévedés (ez a harmadik magánóvoda).

Daróczy Zsigmond pécsi püspökhelyettes, kanonok és pápai prelátnak, aki a Terjesztő Egyesület alapító tagja,⁵⁵ az Egyesületnek 105 ft alapítványt adótt magyar földtehermentesítési papírban.⁵⁶ A pécsi kisdédóvoda és a katolikus legényegylet fölsegélyezésére jótékony célú táncvigalmakat rendeznek.⁵⁷ A Terjesztő Egyesületnek Pécsen rendes tagjai: Barakovics Antal kanonok,⁵⁸ Liszka Gabriella nevelő⁵⁹ és Szigriszt József óvodatulajdonos.⁶⁰

1866-ban megjelenik a Kalauzban Rapos Józsefnek, a "Kisdédóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület" képezdője igazgatójának cikke, melyben beszámol arról, hogy az 1864. és 1865. év új óvodák létesítésben igen meddő volt, szükséges lenne az alkotmány helyreállítása és apostoli királyunk megkoronázásának örök emlékére kisdédóvó intézeteket fölállítani, ezekben a képezdőkben van többféle méltányos igényeket kielégítő képzett és képzést megkezdett egyén. Cikkében felsorolja a keletkezésben lévő óvodákat, Baranyában ilyenekként említi a mohácsi, a pécs-bányatelepi és a pécsváradi óvodát.⁶¹

A negyedik pécsi óvoda a pécs-bányatelepi, melyről P. Szathmáry ezt írja: "1866. augusztus 1-én Pécsbányán állított óvodát a köszénbánya tulajdonos és a gőzhajó és pécs—mohácsi vasút-társulat a bányamunkások gyermekei számára."⁶² Rapos ezenkívül még közli azt is, hogy ennek vezetésével ideiglenesen

⁵⁴Rapos J., i. m. 135. o.

⁵⁵Rapos József: Brunswick Teréz grófhölgynek, a legnagyobb magyar honleánynek élete és műve; vagyis a köz-alapnevelésügy múltja és jelene hazánkban. Pest, 1868. 276. o.

⁵⁶Kalauz, Pécs, 1866. III. évf. 9. sz. dec. 3. 71. o.

⁵⁷Kalauz, Pécs, 1866. III. évf. 13. sz. dec. 31. 102. o.

⁵⁸Rapos J., i. m. 283. o.

⁵⁹Uo. 285. o.

⁶⁰Uo. 286. o.

⁶¹Kalauz, Pécs, II. évf. 1866. febr. 9. 19. sz. 293—295. o.

⁶²P. Szathmáry Károly, i. m. 87. o.

az itt meghalt Trefil tanító özvegyét bízták meg.⁶³ Erről az óvodáról bővebben írt a Kalauz. Schroll József bányakormányzót érdekli az ifjúság jó nevelése, foglalkozik ezzel a kérdéssel, ezt bizonyítja az 1865-ben történt alapítás. "Alig akartunk hinni a szemünknek, midőn a még csak augusztusban megpendített és a magasabbra emelkedni nem tudó köznépünk ellenkező véleményével találkozó kisdedóvoda eszméjét egy pár nap alatt megtestesülve láttuk és a szép gesztenyepark közepén egy tágas, 4 szobával ellátott épületet felépítve nem csekély megilletődéssel szemléljük, s hallottuk, hogy ezen intézet még ez idén, Szigriszt József úr pécsi kisdedóvodájában kiképzendő tanítónő vezetése alatt leszen megnyitandó, ahol a számos 3—6 éves korú kisdedek a munka által elfoglalt szülék megkönnyítésére, de főkép, hogy a rossz példák látásától távol tartassanak a zsenge korokban vallásos és erkölcsös nevelésben részesülve becsületes honpolgárokká neveltessenek — egész napot töltenek."⁶⁴

⁶³Rapos J., i. m. 151. o.

⁶⁴Kalauz, Pécs, 1865. 2. sz. okt. 13. 21. o.